

K R O N I K A

RUCH NAUKOWY

POZNAN 1936—38. Wśród narastających potrzeb i dążeń polskiej historii sztuki wyłaniają się wyraźne tendencje do ujmowania różnorodnych zagadnień artystycznych w jednolite grupy, do typologicznej klasyfikacji zjawisk, do poszukiwania wartości autonomicznych, do ujawniania źródeł twórczych a później sił emocjonalnych, które zmuszają do nadania różnorodnym i różnoczasowym dziełom sztuki polskiej szczególnego wyrazu. Jest rzeczą zrozumiałą, że uzyskanie ostatniego i może najważniejszego wniosku poprzedza droga żmudnych analitycznych zabiegów i gromadzenia jak najpełniejszego inwentarza. Wiemy bowiem z doświadczeń naszej starszej generacji, jak zawodne były często próby interpretacji zabytków, opartej na znikomym rodzimym materiale porównawczym, którym rozporządzano. Toteż pragnąc przejawy sztuki dawnej na terenie Polski Zachodniej poddać krytyce naukowej, postawiono na gruncie poznańskim jako naczelną dewizę gromadzenie: drogą wystaw, wyjazdów inwentaryzacyjnych i studiów w programie ogólnym z góry wyznaczonych — ważniejszych kompleksów, a w oparciu o ich czysto ilościowe i jakościowe stwierdzenia — sondować problematykę dzieł, rozszerzać lub zwaćć jej zakres, wyjaśniać właściwy kierunek badawczy, poprzednio niewyraźnie wyczuwalny. Dlatego też pojawiła się w Zakładzie Historii Sztuki U. P. wyraźna tendencja organizowania wystaw, których zadaniem naukowym — zebranie możliwie pełnego wykazu opisowego i fotograficznego. Na tej podstawie wyłonić się mogą w ramach samodzielnych prac członków Zakładu zainteresowania grupowe, prace zespołowe i indywidualne — wszystkie jednak oparte o możliwie wyczerpujący materiał zabytkowy. Już poznańska wystawa Wielkopolskiej Plastyki Gotyckiej, zorganizowana w r. 1936 przez Koło Studentów Historii Sztuki, zostawiła poważny materiał w rejestrze kartotekowym, nadto zaś wzbogaciła w dwójnasób zasoby Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu, realizując w ten sposób klasyczny postulat nieprzemijania tzw. wystaw czasowych bez wyraźnego śladu — muzeum to w d. Akademii Lubrańskiego zorganizował dr G. Chmarzyński w r. 1936. Przygotowywana na jesień br. przez Zakład przy współpracy Muzeum Narodowego w Warszawie następna wystawa w Toruniu i w Warszawie pt. „Pomorska Plastyka Gotycka“, rozszerzy dotychczasowy horyzont i pozwoli niewątpliwie zrewidować różnice zdań, ujawnioną w przeglądzie warszawskiej wystawy Polskiej Sztuki Gotyckiej z r. 1935, oraz nowym spojrzeniem ogarnąć niejasny obraz współdziałów kujawsko-pomorskich i północno-wielkopolskich (por. np. świeżo ujawnioną św. Annę Samotrzecią z ok. 1370 r. pochodzącą ze zbioru prywatnego z okolic nadnoteckich). W związku z tą wystawą przygotowuje Zakład dokładny spis zabytków całego Wielkiego Pomorza. W ramach programu dalszego przystąpiono do przygotowań wstępnych do wystaw dzieł malarstwa obcego ze zbiorów prywatnych Wielkopolski oraz wielkopolskiej kultury piastowskiej epoki romańskiej w myśli Laufferowskich wskazań muzeograficznych.

W dziedzinie pokazów grafiki urządzono kilka wystaw w Muzeum Wielkopolskim staraniem kustosa Gabinetu Rycin tegoż muzeum, dra A. Brosiga (m. i. Góry i grody polskie w grafice, Grafika Dewocyjna), plony zaś tego rodzaju imprez publikuje Towarzystwo Miłośników Grafiki w Poznaniu (A. BROSIG, Dzieje sztuki litograficznej w Poznaniu 1937, tenże: „*Imagines Miraculosae*“ 1935—37); inicjatywom tym sekunduje w zakresie własnym Gabinet Rycin przy Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk (kustosz dr J. Eckhardtówna), który zorganizował w l. 1936/7 pokazy: Portretu w grafice polskiej XVI—XVIII w., Grafiki Włoskiej XV—XVIII w. i Powstania Listopadowego w grafice (wystawy w Galerii im. Mielżyńskich). W przygotowaniu jest wystawa „Weduty w Grafice“, którą organizuje Tow. Przyj. Nauk w Muzeum Wielkopolskim i na którą złożą się materiały T. P. N., Gołuchowa, Kórnik i Muz. Wielkop.

Spośród wystaw retrospektywnych innych, wymienić należy zorganizowany w lutym br. pokaz prac Wyczółkowskiego w salonie Tow. Przyj. Nauk oraz w marcu — wystawę malarstwa

Kotsisa, Głowackiego, Lipińskiego, Podkowińskiego, M. Gierymskiego, Pankiewicza i Boznańskiej (dzieła wczesne) ze zbiorów wielkopolskich w „Salonie 35”.

Z końcem r. 1936 wznowiła swą działalność Komisja Historii Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk pod przewodnictwem ks. prof. Szczęsnego Dettloffa, odbywszy dotąd 11 posiedzeń z referatami dr Eckhardtówny („Portret niderlandzki mł. mężczyzny z 2 poł. XV w. ze zbiorów Muz. im. Mielżyńskich”, „Nagrobek bisk. Tomickiego w Krakowie i jego twórca”, „Potrzeby nauki polskiej w zakresie badań nad źródłami włoskimi polskiej plastyki renesansowej”), ks. prof. Dettloffa („Ołtarz gotycki św. Apolonii w Głuchowie”, „Ołtarz św. Jana Chrzc. z r. 1499 w Cieszyńcu Wlkp.”), dr J. Orańskiej („Szymon Czechowicz 1689-1775” — monografia źródłowa), dyr. N. Pajzderskiego („Śląskie witraże gotyckie w Muz. Wielkop.”) i dr Chmarzyńskiego („Geneza sarkofagów średniowiecznych i podstawy ich rozwoju”, „Sarkofagi królewskie XIV w. w Polsce”). Streszczenia tych prac pojawiły się w *Sprawozdaniach Pozn. Tow. Przyj. Nauk* (nr 27—30).

Celem spopularyzowania wiadomości o zabytkach miasta Poznania, Muzeum Miejskie w Poznaniu pod kierownictwem dr B. Stelmachowskiej, przystąpiło do organizowania wykładów publicznych, przy czym odczyty ilustrowane są przezroczami i zabytkowymi materiałami (plany, grafika, malarstwo itp.) jakimi rozporządza Muzeum i które odpowiednio wystawione są w sali wykładowej. Wykłady te cieszą się wielką frekwencją. Od początku br. urządzono następujące prelekcje: inż. arch. St. Ruciński — o ratuszu poznańskim, dr W. Dalbor — o zagadnieniach konserwatorskich w Poznaniu, mgr T. Łebski — o architekturze i architektach poznańskich XVII w., dr Chmarzyński — o Poznaniu gotyckim, inż. arch. Zb. Zieliński — o średniowiecznych fortyfikacjach poznańskich.

Pragnąc przedstawić dorobek naukowy środowiska poznańskiego, uszereguję go według poszczególnych dziedzin i omówię pokrótce najważniejsze wnioski. Większość studiów wykonano w Zakładzie Historii Sztuki U. P. pod kierunkiem ks. prof. Dettloffa; są to rezultaty referatów seminarijnych, które pogłębione przedstawiono alŃ o będą przedstawione jako prace magisterskie.

Nad architekturą gotycką pracuje H. Tarnowska, dając obraz historyczny i formalny kościoła św. Jakuba w Toruniu; okresem późnego renesansu i baroku 1 poł. XVII w. w Wielkopolsce zajęli się w swych pracach magisterskich mgr T. Łebski i mgr Z. Kępiński, z których pierwszy przy źródłowym studium nad kościołem pobernardyńskim w Poznaniu zajął się równorzędnie kościołami karmelitów bosych (obecnie Garnizonowym) w Poznaniu, parafialnym w Grodzisku Wlkp., Czaczu i Sierakowie (pobernardyński), ujawniając ich bliskie związki i nazwiska architektów (Bonadura, Catenaci, Poncino, Koński); drugi badacz przeprowadził interesującą analizę kościoła na Zdzieżu w Borku, zaprzeczył autorstwu Albina Fontany i przedstawił na marginesie architektury zdziejskiej ciekawe tło socjologiczne, na którym wyrasta architektura polska XVIII w. Dodając dawniejszą już pracę doktorską (niepublikowaną) dra K. Malinowskiego o kościele pojezuickim w Poznaniu i dra W. Dalbora o twórczości Ferrariego, można stwierdzić obecnie, że obraz architektury wielkopolskiej XVII i pocz. XVIII w. zarysowuje się dość wyraziście.

Studia nad późno-gotyckim malarstwem wielkopolskim przeprowadzili J. Rejman „Obraz Wniebowzięcia w Muz. Wlkp.” (WALICKI, Katalog nr 183), próbując związać to dzieło z twórczością Jana Schillinga (reminiscencje górnoreńskie) i mgr B. Hinze-Dembińska, która, wychodząc z tematu obrazu Madonny Jasnogórskiej w Gostyniu z r. 1540, zgrupowała około tego dzieła większą ilość zabytków, jak obrazy fary gostyńskiej, ołtarz z Mądrego, skrzydła tryptyku w Muzeum Diecezjalnym w Pelplinie i częściowo tryptyk szamotulski (praca ta pojawi się w rb. w *Kronice Gostyńskiej*). Tematem polskiej ludowej parafrazy obrazów Hodegetrii zajął się ks. J. Pawlak, znalazłszy nawet nazwisko na jednym z obrazów, tj. w Bonikowie „pictora Dolinowskiego” z r. 1625; tenże opracował obraz w ołtarzu głównym kościoła S. Maria della Pace w Rzymie (tytuł ks. prymasa kard. Hłonda), wykazując związki tego dzieła z twórczością

Sana di Pietro i późniejsze na nim domalowania z r. 1482, kiedy za Sykstusa IV otoczono obraz szczególną czcią. Włoskim tryptykiem trecenta (ze zbior. pryw. w Poznaniu) zajęła się K. Pajzderska, ustalając jego związki z twórczością prowincjonalną (Romania?), zależną od kierunku sienieńskiego. Malarstwu pomorskiemu późnego renesansu poświęciła studium H. Tarnowska, analizując malowidła epitafijne toruńskie, z których dwa (Mochingerów i Neisserów) przypisała mało znanemu Fabianowi Neisserowi (ok. 1590), torunianinowi wykształconemu w Gdańsku pod znakiem Vredemana de Vries; w studium tym wykazała bezpodstawność przypisania wystroju sali radzieckiej ratusza toruńskiego samemu Antoniemu Möllerowi (jak to czyniono na podstawie zachowanej instrukcji, cfr. *Zapiski Tow. Nauk. Tor.* VII, 6) — można je tylko przypisać mało zdolnym pracownikom warsztatowym Möllera; na marginesie tej pracy udało się autorce odkryć nazwisko malarza toruńskiego Jerzego Koye, który wykonał w r. 1661 obraz (zapewne niegdyś epitafijny) Wskrzeszenia Łazarza w Muzeum Miejskim w Toruniu (sygnatura i data pojawiły się przy restauracji obrazu) — nieznana twórczość tego malarza (THIEME-BECKER XXI, 368) znalazła w ten sposób interesujący wyraz. Drobne przyczynki J. Powidzkiego do twórczości Joosa van Cleve, którego rzekomo 2 obrazy miały znajdować się w zbiorach Muzeum Wielkopolskiego, ujęły temu mistrzowi obraz Pokłonu 3 Króli (depozyt T. P. N.), sygnowany nieodcyfrowanym dotąd inicjałem L. Tenże autor przygotowuje obszerniejszą pracę nad kulturą artystyczną pierwszej poł. XIX w. w Wielkopolsce.

Pośród badań nad rzeźbiarstwem średniowiecznym wysuwa się na czoło monografia ks. prof. Dettloffa o Wicie Stoszu, która ukaże się w druku w rb. Mniejsze przyczynki tego badacza z ostatnich czasów o dziełach z kręgu mistrza krakowskiego, jak wymienione już ołtarze w Głuchowie, Cieszynie (*Zeitschrift d. deutschen Vereins f. Kunstwiss.* IV, 4), Madonna z Luwru i z Kępy na Śląsku (*Arkady* 1936 i 1937), mają za zadanie oczyścić grunt dla wykazania autentycznych i twórczych dzieł Stosza. Studia ks. Dettloffa nad dziełami vischerowskimi w Polsce (*Arkady* 1938, z. 1 i 3) zmierzają do ustalenia autorów w tej rodzinie ludwisarskiej i wskazania ich walorów twórczych. Nierozwiązaną ostatecznie problematykę trzech najstarszych sarkofagów królewskich w Polsce (Henryka IV w Wrocławiu, Łokietka w Krakowie i Chrobrego w Poznaniu) próbuje od nowa oświetlić dr Chmarzyński, wskazując przy pierwszym (ok. 1320) na twórcę ołtarza wielkiego w Marburgu jako zapładniający czynnik mistrza tumbi wrocławskiej obok równoległych wspomnień następnej generacji burgundzko-marburskiej; echa twórczości tego lapicyd wrocławskiego pojawiają się jeszcze w architektonicznej dekoracji rzeźbiarskiej w Krakowie, by w sarkofagu Łokietka wrócić do punktu wyjściowego, tj. stylu epigonicznego twórcy marburskiej tumbi starszej (Münstereifel); również w kręgu wrocławskim i zbliżonych do niego starszych rzeźb katedry wawelskiej doszukuje się ten autor twórcy sarkofagu poznańskiego (1349—52) o wyraźnych znamionach paseistycznych.

W zasięgu marburskiego epigonizmu znajduje również ks. K. Kowalski autorów dwóch tronujących Madonn tzw. reńskich w Muzeum Archidiecezjalnym w Poznaniu (kupione za granicą). W pracy magisterskiej nad ołtarzem z Grabowa Królewskiego (ok. 1400 — w tymże Muzeum) stara się B. Kurzemska ustalić regionalne znamiona wielkopolskie tego dzieła (WALICKI, Katalog: nr 38—49).

Z badań nad sztuką ludwisarską wysuwa się na czoło praca doktorska (niepublikowana) dr L. Kusztelskiego nad drzwiami katedry gnieźnieńskiej; autor zaprezentował to obszerne studium ikonograficzne i analityczno-porównawcze na Wydziale Historyczno-Archeologicznym Tow. Nauk. w Toruniu. Rodzime cechy płyty nagrobnej Mikołaja Tomickiego w Tomicach z r. 1524 wykazał w swej pracy magisterskiej P. Michałowski, uwypuklając jej graficzne związki z twórczością polskiego renesansowego malarstwa miniaturowego.

Wśród licznie dziś ponawianych studiów w zakresie polskiego rzeźbiarstwa renesansowego wspomnieć należy wymienioną pracę dr Eckhardtówny o nagrobku Tomickiego w Krakowie, która odmawia kategorycznie autorstwa Padovanowi i przypisuje Berecciemu (taż autorka przygotowuje większą rozprawę o Padovanie) i robotę magisterską E. Krygiera o nagrobku gnieźnieńskim

arcyb. Andrzeja Krzyckiego, w której wykazuje rewelacyjne związki twórcy nagrobka z późnogotycką kulturą artystyczną Krakowa (m. i. relief z Madonną wzorowany na miedziorycie Stosza). Zaniedbaną dziedziną snycerstwa użytkowego zainteresowała się H. Ciszeńska, przygotowując pracę magisterską o cysterskich stallach późno-renesansowych na Pomorzu (Oliwa—Pelplin). Związyły całokształt sztuki pomorskiej opublikował G. Chmarzyński w *Słowniku Geograficznym Państwa Polskiego* (t. I, z. 3 — Warszawa 1937); dla tegoż wydawnictwa przygotowuje też on wykazy zabytków pomorskich.

Działalność pedagogiczną Zakładu Historii Sztuki U. P. należy jeszcze uzupełnić wiadomościami o wycieczkach zagranicznych (jesień 1935 i wiosna 1936), odbytych do Niemiec, Austrii i Włoch (udział: 12 wzgl. 22 studentów) pod kierunkiem ks. prof. Dettloffa i dra Chmarzyńskiego; nadto zanotować wypada grupowe wycieczki w r. 1937 na wystawę Współczesnego Malarstwa Francuskiego do Warszawy i kilkudniową na Pomorze. Przygotowuje się wyjazd członków Zakładu do Czechosłowacji z wiosną br.

Na koniec kilka informacji personalnych: mgr T. Łebiński (b. praktykant Muz. Śląskiego i Oddziału Sztuki Urzędu Wojew. w Poznaniu) objął w marcu br. stanowisko kustosa Muzeum Miejskiego w Toruniu; mgr J. Matuszczak (b. praktykant tegoż muzeum) został w tym czasie asystentem Działu Sztuki Kość. Muzeum Śląskiego; mgr P. Michałowski (b. praktykant Muzeum Narodowego w Warszawie) jest od lutego br. praktykantem Kunsthistorisches Museum w Wiedniu; mgr Z. Kępiński (asyst. wolont. Zakł. Hist. Sztuki U. P.) i mgr E. Krygier (b. praktykant Muzeum Wielkop. i Oddziału Sztuki Pomorskiego Urzędu Wojew.) wyjechali jako stypendyści Pol. Tow. Badań Włoskich w Rzymie do Włoch na dalsze studia ze szczególnym uwzględnieniem badań nad genezą polskiej plastyki renesansowej (cfr. referat J. Eckhardtówny w Kom. Hist. Sztuki T. P. N.).

W czasie od października 1937 do stycznia br. odbyli asystenci Zakł. Hist. Sztuki U. P. Janusz Rejman i mgr Z. Kępiński podróż naukową do Holandii, Belgii, Francji i Niemiec z poleceniem szczególnych studiów nad sztuką średniowieczną (m. i. jako przygotowanie do wystawy pomorskiej plastyki gotyckiej).

Na usamodzielnioną placówkę konserwatorską w Toruniu powołano w sierpniu ub. r. mgra J. Chyczewskiego z Warszawy (por. jego półroczne sprawozdanie konserwatorskie w *Tece Pomorskiej* (Toruń — zima 1937). Aktualne zagadnienie organizacji budującego się Muzeum Ziemi Pomorskiej poruszył ostatnio Chmarzyński w *Tece Pomorskiej* (wiosna 1938), dając dlań koncepcję nowoczesnego typu muzeum historyczno-kulturalnego.

G. Ch.

ŚLĄSK 1937. Najważniejszą sprawą w zakresie śląskiej „muzeologii” jaką zajmowano się w ciągu roku sprawozdawczego, była budowa gmachu Muzeum Śląskiego. Gmach Muzeum rozpoczęty w r. 1936 zdolano wyprowadzić w ciągu r. 1937 pod dach. Budynek ten o konstrukcji żelaznej, wypełnionej cegłą, składa się z długiego korpusu środkowego, flankowanego od frontu dwoma niższymi skrzydłami, jakie w mniejszych wymiarach powtórzą się jeszcze w części tylnej budynku, na skutek czego muzeum oglądane z lotu ptaka, przypomina sylwetkę samolotu. O elewacji frontowej gmachu decyduje wysoki, 5-piętrowy trzon środkowy (stanowiący zakończenie wymienionego w opisie planu, długiego, tj. w głąb biegnącego korpusu), ujęty po bokach w dwa wspomniane już skrzydła niższe. Cztery skrzydła boczne są przeznaczone na biura, bibliotekę, salę odczytową, halę powstań śląskich, na lokal wystaw bieżących, laboratoria, pracownię i mieszkania służby muzealnej. W korpusie głównym gmachu znajdują się zbiory muzealne, przy czym komunikacja w tym wyjątkowo wysokim budynku ma być rozwiązana przy pomocy schodów zwykłych, schodów ruchomych i wind. Układ zbiorów powinien mieć charakter systematyczny w oparciu o prawo ewolucji, w związku z czym na niższych kondygnacjach znajdą się zbiory przyrodnicze łącznie z działem rozwoju człowieka, z kolei zbiory poświęcone kulturze

prymitywnej (prehistorycznej), — kulturze tradycyjnej (etnograficznej), po których dopiero nastąpią działy artystyczne, jak oddział sztuki średniowiecznej i późniejszej (do XVIII w.), reprezentowany przez zabytki sztuki kościelnej i przemysłu artystycznego (kościelnego i świeckiego), — galeria obrazów XIX w. i współczesnych, kolekcja rzeźby i zbiory graficzne.

W związku z tym programem wystawy przestudiowano w ciągu roku sprawozdawczego zagadnienie związków między współczesną kulturą ludową a kulturami dawniejszymi (począwszy od czasów przedhistorycznych), celem urządzenia tzw. działu paleo-etnograficznego, pomyślanego jako ogniwo przejściowe między działem zabytków przedhistorycznych a etnograficznym. Do działu etnograficznego zdołano pozyskać w b. roku około 800 okazów z zakresu kultury materialnej i artystycznej, jak również odnoszących się do tzw. kultury duchowej (z dziedziny zwyczajów i obrzędów ludowych), przy czym prace kolektorskie prowadzono na Śląsku, na Łemkowszczyźnie i Bojkowszczyźnie, w Lubelskim, na Polesiu, z kolei w Wielkopolsce, na Kaszubach i Kurpiach.

Do działu Sztuki Kościelnej pozyskano pomiędzy innymi skrzydła gotyckiego tryptyku z Przyszowic, odkryte przypadkiem w czasie rozbioru kościoła, przeznaczonego do przeniesienia na inne miejsce, a przynależne niewątpliwie do opublikowanej „*Santa Conversazione*” z Wilczy Górnjej z r. 1440/50 (DOBROWOLSKI, Rzeźba i malarstwo gotyckie woj. śląskiego, Katowice 1937, tab. 68), — drewnianą figurę Matki Boskiej z Paczyny z r. około 1500, o cechach bliskich tzw. mistrzowi ołtarza Lubńskiego, — późnogotycki posążek Chrystusa Zmartwychwstałego z lat około 1550 z Bzia Zameckiego i drewnianą, gotycką latarnię procesyjną w stylu „*flamboyant*” z tej samej miejscowości.

Jeśli chodzi o nowe odkrycia na obszarze województwa śląskiego, dokonane w dziedzinie sztuki, to przede wszystkim zasługuje na wzmiankę odnalezienie w drewnianym kościele w Ćwiklicach koło Pszczyny całego gotyckiego tryptyku, przysłoniętego deskami w ciasnym kącie przy dzwonnicy. Obraz środkowy ołtarzyka przedstawia Matkę Boską między św. Stanisławem a Marcinem, skrzydła boczne zaś, podzielone na cztery kwatery zawierają po dwie pary świętych (odwrocie malowideł całkowicie zniszczone); zabytek ten z lat około 1470/80 jest dość typowym przedstawicielem szkoły małopolskiej (krakowskiej?). W wspomnianym już Bziu Zameckim odnalazł jeszcze konserwator późnogotycki ornat z zielonego aksamitu, strzyżonego w wzór ostro owalny oraz dwa gotyckie kielichy z początku XVI w., nieznane J. SMOLARSKIEJ (Gotyckie Złotnictwo Kościelne woj. śląskiego, Katowice 1936), a przynależne do typu, który wspomniana autorka łączy z Krakowem. Jeden z nich z grawirowanymi symbolami Męki Pańskiej na stopie nosi datę 1505, drugi z grawiurkami także figuralnymi, pochodzi zapewne z tego samego czasu.

Muzeum kontynuowało też zakupy do galerii obrazów i działu rzeźby, w związku z czym pozyskało obrazy Axentowicza, Cybisa, Kotsisa, Rzepińskiego, Stattlera, Waliszewskiego i innych, jak również rzeźby Dunikowskiego (portret Poznańskiego) i Szukalskiego (głowa „Sceptyka”). Dość znacznie powiększył się zbiór rycin, głównie przez zakup dzieł grafiki współczesnej.

W zakresie prac naukowych Muzeum, wspomnieć warto o studiach nad chronologią drewnianych kościołów śląskich oraz nad zagadnieniami paleo-etnografii, o czym była już mowa. Opublikowano zaś, lub przygotowano do druku następujące prace lub krótsze rozprawy: 1) L. MALICKI, Kożuchy górali śląskich, 2) tenże, Oświecenie u górali śląskich, 3) tenże, Kultura społeczna i duchowa górali śląskich (w przygotowaniu), 4) T. DOBROWOLSKI, Rzeźba i malarstwo gotyckie województwa śląskiego (praca ta wyczerpuje prawie całkowicie odnośny materiał zabytkowy, reprodukowany na przeszło 100 tablicach), 5) tenże, i x. E. SZRAMEK, Cudowny obraz Matki Boskiej Piekarskiej w Opolu. Dyrektor muzeum zajmuje się obecnie rozszerzeniem i uzupełnieniem swej książki „Sztuka Województwa Śląskiego”, której drugi nakład ma się ukazać w b. roku. Nie wspomina się natomiast na tym miejscu o drobniejszych artykułach i publikacjach popularnych, przygotowanych w Muzeum, jak również o licznych pracach Oddziału Przyrodniczego, o których trudno pisać na łamach Biuletynu, poświęconego sztuce i kulturze.

Księgozbiór Muzeum uzupełniono dziełami w liczbie 517, pozyskanymi w drodze kupna lub wymiany z innymi instytucjami (za wydawnictwa własne) w 30 krajach Europy, Afryki, Azji i Ameryki. Ilość zwiedzających Muzeum wyniosła w r. 1937 około 40.000 osób z tym, że wśród zwiedzających pojawiało się sporo uczonych zagranicznych, którym dostarczono materiałów naukowych. Analogiczne materiały i informacje wysłano też drogą korespondencji.

Tadeusz Dobrowolski

WILNO. SEKCJA HISTORII SZTUKI TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK

od stycznia 1937 r. do stycznia 1938 r. odbyła 7 posiedzeń naukowych:

25. I 1937 r. — 1. Euzebiusz Łopaciński: Nowe dane do architektury Paracca.
2. Prof. Marian Morelowski: a) 500 kamieni litograficznych Albumu Wilna w Paryżu i sprawa ich odzyskania; b) XVII-to wieczne plany gmachów Wilna w Bibliotece Narodowej w Paryżu.
17. II 1937 r. — Dr Piotr Bohdziewicz: Działalność Placidiego w Polsce i architektura wileńska XVIII w.
13. III 1937 r. — E. Łopaciński: a) Historia ratusza wileńskiego; wiek XVII i XVIII według nieznanych archiwaliów; b) Nowe archiwalia do historii sztuki Wilna XVI i XVIII w. (Kerkner — Paracca — Kossakowski — Pawęski).
27. III 1937 r. — Prof. dr M. Limanowski: Kult Borysa i Gleba, a cerkiew na Kołozy w Grodnie.
26. IV 1937 r. — 1. Jan Glinka: Pałac Białostocki.
2. Wybory zarządu S. H. S.
31. V 1937 r. — 1. Dr Tad. Mańkowski: Poczynania artystyczne na dworze ks. M. Radziwiłła „Rybeński“;
2. Mgr. M. Popowska: Dzieje i charakter budowli Kartuzji Bereskiej;
3. Mgr. M. Krasnopolska: Architekt polski XVIII w. O. Giżycki.
29. XI 1937 r. — 1. Dr W. Rewieńska: Ze studiów nad rozplanowaniem osiedli miejskich w północno-wschodniej Polsce.
2. E. Łopaciński: Nowe dane z dziejów pałacu Sapieżyńskiego na Antokolu.
18. I 1938 r. — Dr H. Cehak-Holubowiczowa: Materiały i zagadnienia cmentarzyska kurhanowego koło wsi Narwy (pow. postawski).
31. I 1938 r. — 1. E. Łopaciński: a) Historia pałacu Słuszków; b) Przegląd ostatnich odkryć archiw. z hist. sztuki Wilna (XVI—XVIII w.);
2. M. Morelowski: Autorstwo pałacyku przy ul. Mostowej 1 (J. Fontana);
3. Wybór nowych członków Sekcji.

Skład Zarządu: Przewodniczący prof. Marian Morelowski

1 wiceprezes i kierownik sekretariatu prof. R. Gostkowski

2 wiceprezes i skarbnik: konserwator dr Ksawery Piwocki

Sekretarz Sekcji dr Irena Szeligowska.

Marian Morelowski

PRACE KONSERWATORSKIE

WOJEWÓDZTWO POZNAŃSKIE. Następujące prace w ubiegłym roku zasługują na wyliczenie ze względu na wpływ, jaki wywarły na stan i wygląd zabytku. Nie wymieniamy się wielu drobnych i zwyczajnych prac przy budowach zabytkowych.

GNIEWKOWO (pow. inowrocławski) ceglany kościół gotycki, jednonawowy z prezbiterium trójbocznie zakończonym, reprezentuje typ wiejskich kościołów wielkopolskich z wczesnego okresu budownictwa gotyckiego u nas. W r. 1303 i 1304 dwukrotnie wymieniany jest proboszcz gniewkowski „Siffridus plebanus in Gniwewow” (Ulanowski, Dok. 1291 i 131).

Powiększona liczba dusz parafii wymaga rozbudowy kościoła, który bardzo skromny w swej szacie zewnętrznej i wewnętrznej, kilkakrotnie zmieniany, nie przedstawia wybitniejszej architektonicznej wartości. Niemniej jako dokument budownictwa tych czasów wymaga zachowania. Pertraktacje dotyczące rozbudowy kościoła ciągną się od dłuższego czasu, ostatecznie uznano z punktu widzenia konserwatorskiego powiększenie kościoła za możliwe pod warunkiem niezmienniania charakterystycznych części budowli. Projekt w przygotowaniu.

GNIEZNO. Prace wykopaliskowe na gruncie prepozytalnym około jeziora Jelonek, przyniosły obfity materiał. Badania prof. J. Kostrzewskiego wykryły części wczesnohistorycznego, obronnego wału drewnianego, fragmenty drewnianych budowli mieszkalnych oraz wiele przedmiotów znalezionych luźno w ziemi. Prace ziemne obok wykopalisk przy zakładaniu fundamentów pod Muzeum Diecezjalne budowane z inicjatywy zasłużonego dla Gniezna ks. biskupa Laubitz uwiłocznily fundamenty dawnego dworca prymasowskiego, wzniesionego przez prymasa Łaskiego w pocz. XVI w. i zniszonego przez Niemców w pocz. XIX w. Obok tych fundamentów natknięto na podstawę nieznaną potężną baszty o średnicy 20 m. Mury tej baszty grubości 6 m. o licu ze starannie murowanej cegły wypełniają polne kamienie łączone zaprawą wapienną. Ponadto dla wzmocnienia podstawy baszty przenikają mury promieniście usytuowane sklepienie kanały wypełnione kamieniami. Pochodzenie baszty można ustalić na pocz. XVI w. według bowiem źródeł abp Łaski nosił się z myślą silniejszego ufortyfikowania Gniezna w niespokojnych czasach reformacji i polecił kapitule gnieźnieńskiej wzniesić wieżę obronną o większych pomieszczeniach. Jak wynika z oględzin fundamentów, baszta ta prawdopodobnie nigdy nie została wzniesiona, a o fundamentach zapomniano. Chcąc udostępnić zwiedzanie tej monumentalnej konstrukcji połączył ks. biskup Laubitz znalezione fragmenty baszty z nowym muzeum, skąd uczyniony będzie dostęp do jej wnętrza mierzącego 8 m średnicy.

KOŚCIELEC (pow. inowrocławski). Kościół romański z kostki granitowej z XII w., z przybudowaną kaplicą renesansową około połowy XVI w. prawdopodobnie przez budowniczego ratusza poznańskiego Giovanniego Batt. di Quadro.

W ubiegłym roku odnowiono wnętrze kościoła i kaplicy, obecnie przygotowuje się rekonstrukcję sgraffitów ścian zewnętrznych według zachowanych w kilku miejscach wzorów imitujących rustykę.

KÓRNIK (pow. śremski), trójnawowy, halowy kościół z r. 1473, gotycki, w XVIII w. zbarokizowany (sklepienia), powtórnie przekształcony w 1836 r. przez Lanciego w stylu romantyczno-gotyckim (fasada). Ukończono prace malarskie wewnątrz w kilku gładkich jasnych tonacjach, mających na celu podkreślenie architektonicznych walorów wnętrza. Prace wykonał art. malarz Worsztynowicz ściśle według wskazówek konserwatora.

Zamek kórnicki z XV w. całkowicie przekształcony w ubiegłym wieku, częściowo według planów Schinckla w stylu neogotyckim. — Zarysowania frontowej ściany zamku pociągnęły za sobą jako konieczność rozebranie przybudówki frontowej, tzw. babińca. Na jego fundamentach urządzono taras utrzymany w prostych formach.

ŁUKOWO (pow. obornicki), jednonawowy kościół drewniany z XVIII w. Po drobnych naprawach budowlanych rozpoczęto wstępne prace do odnowienia wnętrza.

OWIŃSKA (pow. poznański). Kościół centralny z pocz. XVIII w., zbudowany przez P. Ferrariego, dawniej klasztorny pp. cysterek, należy do najbardziej jednolitych w urządzeniu wnętrza kościołów wielkopolskich, przy czym posiada wysoką wartość architektoniczną.

Wiązanie dachu bardzo zniszczone i grożące ruiną, zostało częściowo tego roku wymienione. Pilny jest dalszy remont dachu oraz odprowadzenie wody z fundamentów. — Wewnątrz wykonano oczyszczenia i pozłocenia bocznych ołtarzy.

POZNAN. Odnaleziono fragmenty średniowiecznego muru obronnego przy pracach ziemnych na placu kolegiackim. Jeden mur o wczesnogotyckim wiązaniu cegły jest pozostałością fortyfikacji miasta z XIII w. Inne mury w pewnej odległości biegnące równolegle do poprzedniego, pochodzą z XV i XVI w. Odsłonięte fundamenty dokładnie pomierzono, a na przestrzeni paru metrów rozebrano ze względu na konieczność założenia fundamentów budynku miejskiego Ośrodka Zdrowia.

ROZDRAŻEW (pow. krotoszyński). Kościół jednonawowy, późnorenansowy, o formach przypominających późny gotyk, poch. z pocz. XVII w. Krzyżowe sklepienie nawy kościoła oparte na przysięciennych filarach, połączonych z zewnętrznymi przyporami, zarysowało się groźnie. Wskutek tego zarządzono zamknięcie tej części budowli do czasu ukończenia remontu sklepienia, do którego bezzwłocznie przystąpiono.

RYDZYNA (pow. leszczyński). Oficyny zamku, postawione pod koniec XVIII w. przez architekta Ign. Graffa wymagały remontu. Wzmocniono tylne ściany oficyn i podwyższono je do wysokości fasady frontowej, przy czym w istniejących arkadach utworzono okna. Obecnie oficyny służyć będą celom mieszkalnym.

SIERAKÓW (pow. międzychodzki). Kościół pobernardyński, fundowany w 1619 r. przez wojewodę poznańskiego Piotra Opalińskiego. Główną ozdobę wnętrza stanowią późnorenansowe stiuki na sklepieniu. W ubiegłym wieku spłonęła kopuła i niszczyły tam stiukowe pola. Obecnie przystąpiono do naprawy zagrożonych stiukowych rozet w łukach podtrzymujących kopułę. Wzmocniono żelazną konstrukcją łuki, osadzono na nowo stiukowe rozety i przeprowadzono rekonstrukcję pól stiukowych w kopule według zachowanych śladów.

SZAMOTUŁY (miasto powiatowe), Wieża „Czarnej księżniczki”, gotycka baszta obronna w XVI w. przerobiona i urządzona na cele mieszkalne. Wykonano nowe pokrycie baszty dachówką w miejsce zniszczonego pokrycia gontowego, oraz oszklono okna szkłem drucianym, jako ochronę przed ptactwem. Basztę oddano Oddziałowi Polskiego Tow. Krajoznawczego do użytku.

SZUBIN (miasto powiatowe). Kościół gotycki, jednonawowy, z trójbocznie zakończonym prezbiterium. J. Kohte uważa go za późnogotycką budowlę XV w., jednakowoż wiele szczegółów dobrze zachowanego prezbiterium i zakrystii świadczy o wcześniejszym powstaniu kościoła, najprawdopodobniej w ciągu drugiej poł. XIV w. Konieczna ze względu na wzrost parafii rozbudowa dotyczy prawie całkowicie przebudowanej nawy oraz frontu, gdzie postawiono w XIX w. wieżę. Prezbiterium i zakrystia, jedyne nienaruszone części dawnej budowli, pozostają nietknięte.

TRZEMESZNO (pow. mogileński). Kościół fundowany pierwotnie w XII w., przebudowany w gotyku, całkowicie zmieniony i znacznie powiększony w drugiej poł. XVIII w. — Bardzo zaniedbany stan kościoła ulega stopniowo od kilku lat poprawie. W ubiegłym roku umocnione zostały stiukowe płaskorzeźby w nawie głównej, odpadające i grożące bezpieczeństwu publicznemu. Obecnie wprawiono nowe okna w kopułę i w ten sposób zabezpieczono przed wpływami wilgoci znajdujące się tam malowidła F. Smuglewicza. Z wiosną b. roku projektowane jest odsłonięcie spod tynku muru romańskiego wież frontowych.

WRZEŚNIA. Fara gotycka, trzynawowa z XV w. Ze względu na zniszczenie licówki ceglanej zamierzano kościół otynkować, jednak na skutek sprzeciwu władzy konserwatorskiej naprawiono oblicowania cegłą starego formatu, zachowując tym dawny charakter budowli. Również mury wieży na zewnątrz wyreperowano. Urządzono ponadto dodatkowe wejścia do naw bocznych o skromnych portalach.

Wykonując okólnika Ministerstwa W. R. i O. P. z 24. X. 1936 r. nr 113, wykreślono na planach miast chronione strefy zabytkowe w Chodzieży, Gostyniu, Grodzisku, Kościanie, Koźminie, Kórniku, Krotoszynie, Kruszwicy, Lesznie, Mogilnie, Ostrzeszowie, Poniecu, Rawiczu, Strzelnie, Szamotułach, Śremie, Środzie, Trzemesznie, Wągrowcu i Wolsztynie.

Witold Dalbor (Poznań)

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE ¹⁾.

BIERZGŁOWO (pow. toruński). Dokonano zewnętrznego remontu gotyckiego kościoła parafialnego. Zatwierdzono projekt restauracji wnętrza kościoła oraz projekt nowego stropu. Prace w toku.

BRODNICA. Przeprowadzono na znaczną skalę roboty ziemne na d. zamku krzyżackim oraz na terenach przyległych. Odsłonięto i zrekonstruowano dawne średniowieczne fosy zamkowe. Odsłonięto spod gruzów i warstw ziemi fundamenty i piwnice zamku. Odnaleziono fragmenty posadzek zamkowych (XIV w. ?) z glazurowanych wielobarwnych płytek. W przygotowaniu znajduje się rozplanowanie ogrodnicze terenów zamkowych.

CHEŁMŻA (pow. toruński), dawna katedra gotycka. Wyremontowano prowizorycznie rynny międzydachowe oraz trzy dwuspadowe dachy nad nawami halowej d. katedry. Zabezpieczono w ten sposób przed przemakaniem i przemarzaniem średniowieczną polichromię na sklepieniach.

CHOJNICE. Nie zezwolono na rozbiórkę dawnej obronnej baszty miejskiej koło kośc. paraf. i po zbadaniu jej stanu ustalono sposób jej zabezpieczenia i adaptacji do celów mieszkalnych. Ustalono ogólny program restauracji i uporządkowania gotyckich baszt i murów obronnych miejskich oraz ich najbliższego otoczenia.

DZIAŁDOWO, ruiny zamku krzyżackiego. Przeprowadzono długotrwałe roboty ziemne u podnóża zamku w związku z koniecznością niwelacji i należytego rozplanowania najbliższego otoczenia zamkowego. Przerzedzono drzewa na stokach zamku, stoki ziemne uporządkowano, gruz i ziemię naniesioną w późniejszych czasach usunięto. Wykonano ogólny plan dalszych robót. Przemurowano grożące zawaleniem krzyżowo-żebrowe wczesnogotyckie sklepienia w części parterowej i na piętrze zamku. Wyreperowano dachy nad korpusem głównym.

GOLUB (pow. wąbrzeski). Wnętrze kościoła parafialnego, gotyckiego oszpecone zostało nowym malowaniem. Wszczęto kroki by malowidła zostały zniesione.

GOLUB, ruiny zamku gotyckiego, przebud. w renesansie. Przeprowadzono remont dachów i rynien oraz odsłonięto kamienny portal gotycki z XIV w. u wejścia do kaplicy. Portal zrekonstruowano i zabezpieczono. Odrestaurowano jedną z komnat zamkowych do celów muzealnych.

GRABOWO (pow. lubawski). Przeprowadzono gruntowną restaurację wnętrza kościoła parafialnego (klasyzm XIX w.) oraz zabytkowych sprzętów.

LUBAWA. Zaopiniowano ujemnie projekt nowego dachu i stropu kościoła farnego gotyckiego. Prowadzone są badania statyczne dla skontrolowania wytrzymałości wychylonych z pionu murów magistralnych kościoła.

NOWE MIASTO (pow. lubawski). Przeprowadzono badania nad sposobem zachowania drewnianego, polichromowanego, późnorenesansowego stropu w prezbiterium kośc. gotyckiego parafialnego. Odrzucono projekt założenia nowego sklepienia w prezbiterium.

PRZECZNO (pow. toruński), kościół parafialny, gotycki. Dokonano remontu dachów oraz przeprowadzono reperację murów zewnętrznych.

¹⁾ Obejmuje prace wykonane w II półroczu 1937 r.

PIASECZNO (pow. gniewski). Dokonano reperacji dachów oraz przeprowadzono badania i próby związane z należywym zainstalowaniem elektrycznego oświetlenia wnętrza parafialnego kościoła gotyckiego.

ROGOŹNO (pow. grudziądzki). Przeprowadzono remont dachów i wieży kościoła parafialnego.

SKÓRCZ (pow. starogardzki). Dokonano gruntownego remontu wnętrza kościoła parafialnego gotyckiego i wprowadzono nową polichromię.

STAROGARD. Dokonano remontu dachów kościoła gotyckiego parafialnego. Zatwierdzono projekt adaptacji obronnej gotyckiej baszty dawnych murów miejskich na dzwonnice kościelną. Odmówiono pozwolenia na rozbiórkę zabytkowego domu z XVIII w. w rynku oraz zarządzone pokrycie dachówką mansardowych dachów zabytkowych domów w rynku.

TCZEW, kościół parafialny, gotycki. W wykonaniu znajduje się projekt nadbudowy wieży frontowej kościoła i umieszczenia w części nadbudowanej dzwonów.

TORUŃ, kościół św. Jakuba. Usunięto nadliwie instalacje oświetleniowe elektryczne w prezbiterium. Plan dalszej restauracji wnętrza kościoła w opracowaniu.

Wykonano ogólny plan uporządkowania i restauracji wnętrza kościoła św. Jana oraz remontu i uporządkowania jego najbliższego otoczenia. Wyreperowano mur dookoła kościoła, odrestaurowano dekoracyjne ocembrowanie dawnej późnorennesansowej studzienki. Zbadano stan zawisanego sklepienia nad chórem muzycznym w wieży frontowej kościoła.

Ustalono plan restauracji szczytów kamiennych na krużgankach (loggiach) z XVII w. przy kościele N.M.P. Zbadano komisyjnie stan konstrukcyjny krużganków.

Ratusz. Wyreperowano wieżyczki narożne u szczytu gotyckiej wieży ratuszowej.

W opracowaniu znajduje się plan uporządkowania terenu d. zamku krzyżackiego. Część drewnianych budynków już usunięto. Wyreperowano prowizorycznie dachy na „Gdanisku”.

Zabytkowe kamieniczki gotyckie i barokowe. Odsłonięto i zabezpieczono partie licówki gotyckiej wraz z oknami, wnękami, podziałami dekoracyjnymi itd. w kamieniczkach przy: Rynku Staromiejskim 9, Żeglarskiej 16, Mostowej 18, Chelmińskiej 14. Odrestaurowano parę kamieniczek barokowych.

ZIELEŃ (pow. wąbrzeski), kościół parafialny, gotycki. Przeprowadzono gruntowny remont wewnętrzny oraz częściowy zewnętrzny kościoła. Ustalono charakter nowej polichromii kościoła.

ŻARNOWIEC (pow. morski). Wyreperowano i częściowo przełożono dachy na gotyckim kościele parafialnym i d. klasztorze. Wstrzymano wszelkie dalsze prace konserwatorskie do czasu zupełnego odwodnienia fundamentów kościoła. W przygotowaniu są badania hydrauliczne, zamierzające do ustalenia sposobu odwodnienia kościoła.

Jerzy Chyczewski (Toruń)

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE.

W zakresie konserwacji zabytków sztuki, w szczególności zaś architektury niniejsze sprawozdanie uwzględnia tylko najważniejsze pozycje, jak: przeniesienie drewnianego kościoła z Przyszowic w pow. rybnickim do Borowej Wsi (na skutek wystawienia w pierwszej miejscowości nowego kościoła) — restaurację drewnianego kościoła z r. 1621 w Boronowie w pow. lublinieckim, — remont kościoła drewnianego z r. 1672 w Bziu Zameckim, — rozpoczęcie robót konserwatorskich przy kościele drewnianym w Ruptawie w pow. rybnickim, — różne prace przy kościołach w Pielgrzymowicach, Nierodzimiu i Łące (tutaj osobno stojąca dzwonnica drewniana o szczególnie pięknych proporcjach, nakryta wielobocznym, stożkowatym hełmem); naprawiono też różne zabytki gotyckiej rzeźby a oddano do konserwacji wspomniane uprzednio

(s. 107) skrzydła gotyckie z Przyszowic. Kontynuowano także na obszarze województwa prace inwentaryzacyjne (fotografie i opisy zabytków), przy czym zwracano uwagę na murowane kościoły późnobarokowe z końca XVIII i początku XIX wieku (są to jednak na ogół budowle o charakterze „seryjnym”, pozbawione głębszych wartości formalnych). Z ważniejszych prac zamierzonych na rok budżetowy 1937/8 wymienić trzeba: próbę odkrycia reszty polichromii z końca XIV w. w kościele św. Stanisława w Starym Bielsku, ewentualne prace badawcze przy romańskiej kaplicy zamkowej w Cieszynie, których zadaniem będzie odsłonięcie pierwotnego rdzenia obmurowanej w XIX w. budowli, — wreszcie przeniesienie do parku Kościuszki w Katowicach najstarszego w województwie drewnianego kościoła z Syryni z r. 1510, co byłoby osiągnięciem nowego etapu na drodze realizacji muzeum „skansenowskiego”, zapoczątkowanego przed kilku laty w stolicy województwa.

Tadeusz Dobrowolski (Katowice)

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU ARCHITEKTURY POLSKIEJ I HISTORII SZTUKI POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ w roku akad. 1936/37.

W roku tym Zakład zamknął 15-letni okres swego istnienia.

Personel naukowy:

prof. dr Oskar Sosnowski, kierownik,
dr inż. arch. Jan Zachwatowicz, adiunkt od 1. I. 37,
dr inż. arch. Franciszek Piaśnik, st. asystent etat.,
inż. arch. Bohdan Guerquin, st. asystent etat. od 1. I. 37,
doc. dr Juliusz Starzyński, st. asystent,
inż. arch. Piotr Biegański, st. asystent,
Zbigniew Dmochowski, asystent (od 1. I. 37 płatny),
dr Stanisław Herbst, st. asystent (bez pensji),
inż. arch. Mieczysław Kuzma, st. asystent (bez pensji),
inż. arch. Gerard Ciolek, st. asystent (bez pensji) od 1. V. 37,
Ustąpił: doc. dr Michał Walicki, adiunkt — 31. XII. 36.

Kancelaria Zakładu:

Felicja Żeromska, sekretarka,
mgr phil. Krystyna Sroczyńska, skarbniczka,
mgr phil. Maria Markiewiczówna, bibliotekarka.

Uposażenie Zakładu: dotacja z opłat studenckich w r. sprawozdawczym wynosiła zł 8 230,00.

Zakład podejmował prace w porozumieniu i dzięki pomocy Funduszu Kultury Narodowej, Ministerstwa W. R. i O. P., Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Zarządu m. st. Warszawy, Kasy im. Mianowskiego. Zakład wydatkował na pracowników (poza pensjami personelu), pomoce i działalność wydawniczą ogółem zł 49 961,38. W roku sprawozdawczym uruchomiono nowe Studium Klasztorów Żeńskich i przystąpiono do organizacji Studium Architektury Ogrodowej.

PRACA NAUKOWA

Sekcja I — Sztuki ludowej i budownictwa wiejskiego prowadziła badania grupowe w województwach wschodnich i południowych. Program prac obejmował: plany, przekroje, elewacje, zdjęcia fotograficzne włościńskich budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz sytuację zagród.

1. W pow. wileńsko-trockim pracowała grupa 2 słuchaczy Wydziału Architektury pod kierunkiem instruktora W. Minicha. Dostarczono 120 arkuszy notat pomiarowych i 60 fotografii.

2. W pow. lidzkim pracowała grupa 3 słuchaczy pod kierunkiem instruktora Cz. W. Krassowskiego. Dostarczono 130 arkuszy notat i 37 foto.

3. W pow. wołkowyskim pracowała grupa 4 słuchaczy pod kierunkiem instruktora Krassowskiego. Dostarczono 161 arkuszy notat i 69 foto.

4. W pow. łuninieckim, stolińskim, pińskim, kossowsko-poleskim, pracowało 5 grup o łącznym składzie 18 osób pod kierunkiem asystenta Z. A. P. Dmochowskiego. Dostarczono 497 arkuszy notat pomiarowych i 240 foto.

5. W pow. kosowskim, nadwórniańskim, kołomyjskim pracowało 2 słuchaczy pod kierunkiem instruktora J. Bubicza i K. Tora. Dostarczono 206 arkuszy notat pomiarowych i 120 foto.

6. W pow. leskim pracowało grupa z 7 osób, pod kierunkiem instruktora W. Korzeniewicza. Dostarczono 310 arkuszy notat i wiele zdjęć fotograficznych.

7. W miejscowościach Turka, Ilnik, Sokoliki Górskie, Isaje, Wysocko Niżne, Matków, Rosochacz, Roztoka n. Mytą, Skole, przeprowadzono szczegółowe pomiary cerkwi drewnianych. Pracowały 3 osoby pod kierunkiem instruktora S. J. Olczaka przy współudziale mgr F. Strzałki.

Materiały, zebrane w roku bieżącym, świadczą o wielkiej wadze, jaką dla wiedzy o sztuce budowlanej w Polsce mieć będzie gruntowne opracowanie naszych ziem wschodnich i południowych. Jednocześnie pomiar tegoroczny pozwolił ustalić fakt, mogący naukę narazić na straty wprost niepowetowane: jest to naprawdę zastraszające tempo powszechnego niszczenia starych budowli drewnianych, bezcennych nieraz okazów twórczości regionalnej. Większość zabytków, dla badań najcenniejszych, mierzono w stanie ich kompletnego zaniedbania, dosłownie w ostatniej chwili. Masowo przeprowadzane scalanie gruntów, połączone z likwidowaniem starych, zwartych osiedli, częste pożary — stanowią groźny argument za koniecznością jak najrychlejszego opracowania niezbadanych jeszcze obszarów.

Archiwum Inwentaryzacji Wsi w opracowaniach słuchaczy Wydziału Architektury (prace indywidualne) powiększyło się o 32 zeszyty i liczy obecnie 575 zeszytów zawierających po 25—40 rysunków z komentarzem.

Sekcja opracowuje graficznie materiał ilustracyjny do pracy dr Fr. Piaścika pt. „Osadnictwo w Puszczy Kurpiowskiej”, które ukaże się jako tom I zamierzonego wydawnictwa pt. „*Rustica*”.

Sekcja II — Historii Sztuki (ogólna).

P. Biegański	— Twórczość Corazziego w świetle dokumentów florenckich	<i>Biuletyn Hist. Sztuki i Kultury</i> R. IV nr 4 1936.
St. Herbst	— Przegląd literatury, dotyczącej Warszawy	„ „

M. Markiewiczówna	— Cerkiewne średniowieczne budownictwo na ziemiach dawnej Rzplitej	w opracowaniu
St. Sienicki	— Dom własny architekta warszawskiego przed stu laty	<i>Biuletyn R.</i> IV nr 4 1936.
O. Sosnowski	— Dzieje budownictwa w Polsce	w opracowaniu
J. Starzyński	— Ze studiów nad malarstwem polskim XVII w.	<i>Biuletyn R.</i> V nr 1 (1937).
M. Walicki	— Z metodyki wycieczek po Warszawie	<i>Biuletyn R.</i> IV nr 4 (1936).
M. Walicki	— Pierwotny wygląd portalu Czerwińskiego Opactwa	<i>Biuletyn R.</i> V nr 1 (1937).
M. Walicki	— Kolegiata w Tumie pod Łęczycą.	Łódź 1938.
W. Wyszynski	— Stan inwentaryzacji zabytków architektury m. st. Warszawy,	<i>Biuletyn R.</i> IV nr 4 (1936)
J. Zachwatowicz	— Klasztory Cysterskie polskiej fundacji na terytorium obecnego Państwa Niemieckiego	w opracowaniu
W. Kieszkowski	— Zamek Ujazdowski	w opracowaniu

Sekcja III — Pomiarów Inwentaryzacyjnych pod kierunkiem inż. arch. Guerquin'a wykonała pomiary zamków na potrzeby Sekcji VI — Historii Fortyfikacji — poz. 1. c, 2. a. b., 7, 8, 9 i Studium 5 klasztorów żeńskich.

Archiwum Pomiarów zwiększyło się o 169 plansz, wykonanych przez słuchaczy Wydziału Architektury (jako prace ćwiczebne) i zawiera obecnie 2 836 plansz.

Sekcja IV — Urbanistyki:

1. Wykonała wielki plan Warszawy w skali 1 : 2 500 na podstawie brulionu pomiarowego z r. 1771 (ze zbiorów Biblioteki Narodowej) na podkładzie planu współczesnego stolicy (z r. 1925); wysłany na Wystawę Paryską 1937 r.

2. zdjęto kopie z 2 planów oryginalnych.

Archiwum Urbanistyczne zawiera 527 planów.

Z Archiwum korzystało 8 osób i instytucji.

Sekcja V — Malarska pod kierunkiem dr J. Zachwatowicza. Stefan Deubel wykonał 4 kopie inwentaryzacyjne fragmentów polichromii kościołów drewnianych w Binarowej i Moszczanicy (pow. gorlicki).

Archiwum Sekcji zawiera obecnie plansz 105.

Sekcja obesała Wystawę Paryską 1937 r.

Sekcja VI — Historii Fortyfikacji. W pracach brali udział: prof. dr O. Sosnowski, dr St. Herbst, dr inż. arch. J. Zachwatowicz, inż. arch. B. Guerquin, mgr Z. Wartołowska; ponadto przy pracach pomiarowych czynni byli w charakterze instruktorów: inż. arch. G. Ciolek, Leszek Dąbrowski i Tadeusz Głogowski.

1. Studia Wołyńskie:

- a) Dokonano objazdu rozpoznawczego w zachodniej części województwa celem zbadania obwarowań w miejscowościach: Kaczyn, Kowel, Kryłów, Luboml, Łokacze, Maciejów, Milanowicze, Nie-suchojeże, Ratno, Różyn, Rożyszcze, Szepel, Uściług, Włodzimierz, Wyżwa.
- b) Prowadzono badania źródeł historycznych do zagadnienia systemu obronnego Wołynia.
- c) Wykonano pomiary i obrysowano obwarowania w Korcu i Nowomalinie.

2. Studia Podolskie:

- a) Przeprowadzono szczegółowe badania zamku w Jazłowcu z odsłonięciem rozpoznawczym części zawalonych gruzem, celem ustalenia pozostałości pierwotnego gotyckiego zamku. Pracowało 5 studentów pod kierunkiem inż. B. Guerquin oraz inż. G. Ciołek i mgr. Z. Wartolowska.
 - b) Wykonano pomiary zamków w Czernelicy, Janowie, Krzywcu, Kudryńcach, Mikulińcach, Nowosiółce Kostiukowej, Rakowcu i Tokach.
3. Prowadzono studia nad obwarowaniami m. Lwowa, których plan na podstawie źródeł archiwalnych i pomiarów pozostałości przygotowuje do druku w wyd. „*Architectura Militaris*” inż. arch. J. Witwicki (Lwów).
 4. Prowadzono badania, pomiary i studia archiwalne nad średniowiecznymi i nowożytnymi fortyfikacjami Lublina — praca w toku pod kierunkiem inż. arch. Cz. Doria-Dernałowicza (Lublin), b. asystenta Zakładu.
 5. W zakresie studiów nad warowniami w pasmie wieluńsko-krakowskim przystąpiono do opracowania monografii twierdzy Jasnogórskiej. Część historyczna w opracowaniu ks. dr L. Frąsia, część architektoniczno-fortyfikacyjna — dr inż. J. Zachwatowicza.
6. Studia nad obwarowaniami Warszawy:
- a) Wyznaczono linię obwarowań XVII w. oraz prowadzono dalsze studia nad obwarowaniami średniowiecznymi w związku z pracami nad odsłonięciem murów obronnych Starej Warszawy — kierowanymi z ramienia Zarządu Miejskiego przez dr inż. J. Zachwatowicza.
 - b) Studium Kościuszkowskiej obrony Warszawy (dr St. Herbst — praca w toku).
7. Prowadzono studia nad zespołem Serock—Modlin—Praga, gromadząc materiały źródłowe i plany archiwów krajowych i zagranicznych. Wykonano częściowe pomiary uzupełniające cytadeli modlińskiej. Praca w toku. Monografia Modlina na tle omawianej grupy ukaze się drukiem w serii „*Architectura Militaris*”.
 8. Prowadzono badania i pomiary zamków warownych w Ciechanowie (woj. warszawskie) oraz w Lesku (woj. lwowskie).
 9. W zakresie studiów nad warowniami wczesnohistorycznymi wykonano pomiar sytuacyjny oraz badania i pomiary obwarowań ziemnodrzewnych grodziska w Ściesce (woj. lubelskie) łącznie z Zakładem Archeologii Przedhistorycznej Uniwersytetu J. P.

10. Prace kartograficzne prowadzono w zakresie następujących zagadnień:
 - a) grodziska na terenie woj. lubelskiego,
 - b) miasta warowne i grody w państwie Kazimierza Wielkiego,
 - c) najazdy tatarskie (w przygotowaniu do druku w „*Architectura Militaris*“).
11. Mgr K. Sroczyńska prowadziła systematyczną kartotekę warowni w Polsce.

Studium 1 — Wnętrza i Sprzętu zorganizowano w roku ubiegłym pod kierunkiem doc. dr Stefana Sienickiego.

Studium przystąpiło do prac inwentaryzacyjno-badawczych nad historycznym wnętrzem i sprzętem w Polsce, oraz do prac przygotowawczych do wystawy mebli historycznych polskich (Kolbuszowa, Kraków, Wilno).

Studium 2 — Sztuki Liturgicznej zawiązane w ciągu roku ubiegłego, odbyło 5 zebrań dyskusyjnych na podstawie referatów wygłoszonych na tematy liturgiczne (ołtarz i jego przybranie) przez ks. prof. dr Z. Obertyńskiego. Przystąpiono do rozwiązywania tematów przykładowych celem wypraktykowania przepisów i ustalenia norm podstawowych przy projektowaniu architektonicznym.

Studium 3 — Sztuki Żydowskiej, inwentaryzowało zabytki architektoniczne i pomniki grobowe. Przybyły z komplety pomiarowe bożnic.

Studium 5 — Klasztorów Żeńskich. Rozpoczęto pracę nad ewidencją klasztorów i stanem ich inwentaryzacji. Przeprowadzono studia badawcze wraz z pomiarem kościoła i klasztoru ss. benedyktynek w Staniątkach pod Krakowem — pod kierunkiem p. Janiny Knaurówny.

Komisja Ogrodźca (Skansenu) nawiązała kontakt z Zarządem Muzeum Narodowego w Warszawie i uzyskawszy zasadniczo przychylne stanowisko P. Prezydenta Miasta, oraz dzięki poparciu Funduszu Kultury Narodowej, rozpoczęła prace nad ustaleniem zasad organizacyjnych, programem prac, obiosem terenu. Asystent Zakładu, inż. arch. G. Ciołek, delegowany był do Finlandii, Szwecji, Norwegii i Danii dla zaznajomienia się z tamtejszymi muzeami pod otwartym niebem.

PUBLIKACJE

Zakład wydał w roku sprawozdawczym:

1. z zasiłkiem Funduszu Kultury Narodowej *Biuletyn Historii Sztuki i Kultury*, Rocznik V, nr 1—4, s. 398, ryc. 194.
Rok wydawniczy *Biuletynu* przesunięty został na rok kalendarzowy.
2. *Studia do dziejów sztuki w Polsce* (z zasiłkiem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego) t. IV, z. 2: Władysław Tatar-kiewicz — Świack. Zabytek dekoracji malarskiej z epoki Stanisławowskiej.
3. Biblioteka Zakładu:
 - T. VI. ks. Tadeusz Kruszyński — Francuska skrzynka z kości słonio-
wej z pierwszej połowy XIV wieku
w skarbcu katedry wawelskiej i po-
dobne zabytki w Krakowie. (1936)
Premia do nr 1 Rocznika V *Biuletynu*.
 - Antoni Osiński, najwybitniejszy
rzeźbiarz lwowski XVIII stulecia
(1937) (z zasiłkiem Funduszu Kul-
tury Narodowej).
- T. VII. Z. Hornung

T. VIII. M. Walicki — Malarstwo polskie XV w. (1938).
Funkcje redaktora pełnił dr J. Starzyński.

4. Architectura Militaris t. I: St. Herbst i J. Zachwatowicz — Twierdza Zamość (wydawnictwo Sekcji VI).
5. Wnętrze i Sprzęt t. I: praca zbiorowa — Meble Wnętrz Mieszkalnych (wydawnictwo Studium 1 pod kierunkiem dr inż. S. Sienickiego, pod redakcją inż. M. Leykama).

Wymiana Wydawnictw Zakładu miała miejsce z 38 instytucjami krajowymi i 69 zagranicznymi. Czynione są starania o zwiększenie wymiany.

POMOCE NAUKOWE

Biblioteka własna Zakładu powiększyła się w ciągu roku o 72 numery, liczy obecnie 1759 numerów i ponad 2000 tomów, nie wliczając w to depozytów stałych Biblioteki Wydziałowej.

Z Biblioteki korzystało 187 osób, wypożyczono książki poza obręb Biblioteki 68 osobom.

Zbiór przezroczy do historii architektury i sztuki polskiej przekroczył 3600 sztuk.

Modelarnia.

1. Wykonano wg rysunków dostarczonych przez Sekcję III Pomiarów i VI Historii Fortyfikacji — model Zamościa (XVII w.), miasta i obwarowań, w skali 1 : 500 i wysłano na Wystawę Paryską 1937 r.
2. Grupa Słuchaczy Wydziału Architektury, z inicjatywy śp. Jana Gravier, bezinteresownie wykonuje model syntetyczny grodu huculskiej wg wzoru (rysunków wykonawczych) sporządzonego w Sekcji I, pod kierunkiem inż. arch. Jerzego Żukowskiego.

Personel naukowy Zakładu udzielał wskazówek, porad i wyjaśnień instytucjom i osobom zgłaszającym się do Zakładu.

Szereg osób korzystało z pracowni i zbiorów Zakładu, wypożyczało przezrocza dla odczytów w kraju i za granicą.

Na życzenie Muzeum Przemysłu i Rolnictwa Zakład użyczył modeli drewnianych na Wystawę „Nasze Lasy i Ochrona Przyrody“ we Lwowie we wrześniu 36 roku, i mianowicie: 1. chałupy kurpiowskiej (syntetycznej), 2. dzwonnicy w Bochni i Drohobyczu (kopie).

Na zaproszenie Komisariatu Polskiego Wystawy w Paryżu i przy jego poparciu Zakład przygotował i wysłał do Paryża:

Do Działu Konserwacji Zabytków (klasa 25 bis):

1. Serię 20 plansz, kopii barwnych polichromii kościółków drewnianych i polichromii ściennych polskiej szkoły bizantyjskiej (Sekcja V).
2. Model Zamościa, miasta i obwarowań z w. XVII (Sekcje III, IV, VI).
3. Tablicę ilustrującą zasięg architektury gotyckiej na wschodzie Europy (Sekcja II).

Do działu Urbanistyki (klasa 17) w zespole eksponatów m. st. Warszawy:

1. Plan Warszawy z 1771 r. (Sekcja IV).

NB. W obu działach eksponaty Zakładu zostały wyróżnione uchwałami oddzielnych Jury, w rezultacie Zakładowi przyznano *Grand Prix* w dziedzinie konserwacji zabytków, plan Warszawy odznaczono *Grand Prix*.